

СВІТ ОЧИМА ДИТИНИ (МАРКТВЕНІВСЬКА ТРАДИЦІЯ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ХХ СТОЛІТТЯ)

Образ дитини як носія наївної свідомості, відкритий Марком Твеном, утвердився в американській літературі завдяки таким письменниками, як С. Маккалерс, Е. Колдуелл, У. Фолкнер, Т. Капоте, Селінджер, Р. Бредбері та Х. Лі. Аналіз дитячих образів і порівняння їх світогляду, показали, що всі ці діти у творах згаданих вище авторів ведуть свій родовід в літературі від героїв Марка Твена - Тома Соєра і Гека Фінна. Особливість впливу Твена на розвиток американської літератури полягає в тому, що його герої дають змогу читачеві подивитися на світ дитячими очима, сприймати описувані події, як сприймають їх діти.

Ключові слова: марктвенівська традиція, наївна свідомість, дитина-оповідач.

Yarova O.

The Works through a Child's Eyes (Mark Twain's tradition in American Literature of XX c.)

A child as a bearer of naive consciousness and as a main hero, discovered by M. Twain, became firmly established in American literature due to such writers as C. McCullers, E. Caldwell, W. Faulkner, T. Capote, J. D. Salinger, R. Bradbury and H. Lee. The analysis of children's images and comparison of their outlook showed that all the heroes were chosen by the writers with the common aim - to reveal the world through naive conscience. All the children in the investigated novels are obliged their appearance in literature to Twain's heroes - Tom Sawyer and Huck Finn. The importance of influence of Twain's tradition on the development of American literature underlies in the fact that Twain's heroes gave the opportunity to the reader to see the world from the fresh point of view, to accept the events described as they are.

Keywords: Twain's tradition, naive consciousness, child-narrator.

Вступ. Свого часу в книзі «Зелені пагорби Африки» Ернест Хемінгуей написав слова, які й досі люблять згадувати літературні критики: «Вся сучасна американська література вийшла з однієї книжки Марка Твена, яка називається «Гекльбері Фінн». Ці слова слід сприймати як визнання і ствердження одним з найвидатніших письменників-реалістів ХХ століття величезного внеску Марка Твена в розвиток тих тенденцій художнього відтворення реальної дійсності, що стали надзвичайно плідними для літератури саме ХХ століття.

Прагнучи максимальної правдивості в своїх творах, шукаючи шляхів для витворення неупередженого погляду на світ, Твен вдався до віддавна існуючої в літературі традиції відображення картини світу через «наївну» свідомість, коли об'єктивна дійсність подається через свідомість, сформовану якоюсь іншою дійсністю, внаслідок чого і досягається неупередженість і об'єктивність у витворенні картини світу. Твен першим у літературі знайшов природного носія «наївної» свідомості - дитину, підлітка, свідомість якого не іншою дійсністю сформована, а просто ще не сформована остаточно. Являючи собою органічну частинку світу, картину якого вона відтворює, така свідомість у той же час активно і невимушено опирається всьому потворному, неприродному, з чим її зіштовхує життя.

Художнім наслідком такого підходу до витворення картини світу стали дві чудові книги Марка Твена - «Пригоди Тома Соєра» (1876) і «Пригоди Гекльбері Фінна» (1884). Ці твори заклали, зокрема в американській літературі, могутню традицію, яка простежується в творчості багатьох провідних письменників протягом всього ХХ століття.

Дитяча свідомість надала автору можливість подивитись на світ очима чистої, незіпсованої людини, а тим самим показати невідповідність між життєвими умовами суспільства і здоровою природою речей. Особливість дитячих романів Твена полягала в тому, що завдяки головному героєві, підлітку, вперше у всій своїй повноті розкривалась тема звичайного природного життя, яке підкоряється лише покликам душі. Завдяки своїм маленьким героям Твен розкрив перед читачем просту здорову свідомість. Це був новий погляд на світ, погляд щирий і невимушений.

Дитяча свідомість, поставлена в центр твору, відкривала для автора нові можливості. Це був зовсім новий кут зору, під яким життя, з одного боку було яскравим і світлим, сповненим фантазій, романтики і пригод («Том Соєр»), а з іншого боку, саме під цим кутом зору стали помітнішими весь той бруд, вся фальш, лицемірство і жорстокість («Гек Фінн»), якими сповнене життя.

Пригоди Тома Соєра. «Пригоди Тома Соєра» - це ода дитинству. Все найкраще, що зберіг письменник з дитячих років, знайшло своє відображення в цьому романі. Це казка, яка випромінює радість і сміх, щира і світла, ніби написана самою дитиною, підлітком із містечка Ганібал, а не дорослим письменником Марком Твеном.

До появи цього роману одним з найпоширеніших жанрів дитячої літератури були так звані книги для релігійних шкіл. Ці книги переважно склалися з сентиментально-благочестивих оповідань про зразкових дітей. Героєм такого жанру був, як правило, слухняний хлопчик або дівчинка, а події, описані в таких оповіданнях, були зображені настільки неправдоподібно та ідеалізовано, що складалось враження, ніби мова іде не про дітей, а про «маленьких дорослих». Зовсім іншим був роман Марка Твена «Пригоди Тома Соєра». Життя Тома - це справжній дитячий світ, героєм якого є відчайдушний хлопець, який не підкорюється жодним правилам дорослих. В цьому новаторство письменника. Твен протиставив світ дорослих світові дітей, а тим самим протиставив фальшивий матеріалістичний життєвий устрій дитячий природності.

Дитяча свідомість цікавить Твена як призма, крізь яку сприймається картина світу. В побудові твору автор відтворює логіку дитячих думок, а саме: властиву їм непослідовність, асоціативність. Але незважаючи на це, перед читачем - повноцінна картина життя американського провінційного містечка. В змалюванні Сент-Пітерсберга втілена картина життя всієї Америки.

Марк Твен створив новий характер і поклав на нього величезну відповідальність: і якщо в «Пригодах Тома Соєра» автор ще не наважився віддати роль оповідача головному герою, то в наступному оповіді ведеться від імені Гека Фінна. Автор віддав Геківі роль оповідача, і це дало йому змогу створити широку, розкуту, неупереджену картину Америки і американського життя. Прямота в судженнях Гека надає їм надзвичайної гостроти, створює сатиричний підтекст, про який не підозрює сам оповідач. Цей підтекст грає в романі важливу роль, ця авторська манера надає можливість показати дійсність об'єктивно і неупереджено.

Пригоди Гекльбері Фінна. «Пригоди Гекльбері Фінна» - це роман про свободу, свободу від усталених правил і догм, які обмежують людину; свободу від «цивілізованого» світу, закони якого суперечать природнім порухам особистості. Такої свободи прагнув Гек, і прагнув не лише для себе, а й для іншої людини, та не просто для когось, а для негра, який, за тогочасними законами, людиною взагалі не вважався. Твен обирає головним героєм дванадцятирічного хлопчика, який повстає проти аморальних законів суспільства, в якому він приречений існувати. Гек допомагає Джимові отримати свободу не тому, що це принесе йому якусь користь, а лише тому, що сам він знає, що таке неволя, хоч і в дещо іншому розумінні.

Отже, Твен не просто обрав головним героєм дитину далеку від цивілізації, неосвічену і природну, наділену щирим почуттям справедливості, а ще й дозволив цій дитині вести оповідь простою, нелітературною мовою.

Марк Твен за допомогою свого маленького героя засудив жорстокість і несправедливість світу, в якому люди, такі як Гек і Джим, позбавлені людських прав, свободи і рівності, але не позбавлені того, чого бракувало цілій країні - духовності і моральної краси.

В 1940 році з'явився роман К. Маккаллерс «Серце-самотній мисливець». Перед нами постає індустріальне містечко в Джорджії, в самому центрі Півдня, де мешканці живуть одноманітним життям, де кожний наступний день схожий на попередній, тому складається враження, що час зупинився і існування людей обертається по колу. В місті панує безробіття. Сумна картина Америки тридцятих років неперевершено змалювана Маккаллерс. Всі герої твору зображені самотніми і чужими один одному. Щоб глибше розкрити тему безмежної самотності в романі письменниця вдалася до відомого літературного прийому: показ одного явища крізь призму декількох абсолютно протилежних точок зору. Саме цей прийом дає можливість побачити те чи інше явище очима різних людей. Однією з таких свідомостей серед багатьох інших є свідомість тринадцятирічної дівчинки - Мік Келлі. Мрійлива і сповнена сподівань героїня вірить в те, що прийде день і вона стане відомим музикантом.

Мік Келлі була обрана письменницею для того, щоб події, описані в романі, показати через свідомість абсолютно незрілого і неупередженого героя. Дівчинка змалювана автором як позитивний персонаж, щирий і ще не сповнений тими якостями, які присутні майже у всіх інших дорослих героїв твору, таких як ненависть і розчарування, роздратування і злість.

На відміну від Тома Соєра Мік Келлі не зображена в романтичному світлі. Її спосіб життя далекий від романтики, і з кожною сторінкою вона все більше віддаляється від того єдиного, що являє собою романтичну частинку її невеселого існування, - від дитинства.

Людська самотність, що лейтмотивом звучить у романі, не обійшла стороною навіть дитину. Звідси ідея всеохопної самотності людини в суспільстві, довести яку Маккаллерс могла, лише зробивши самотньою (крім всіх інших героїв) дванадцятирічну дівчинку.

Новизна Маккаллерс виявилась в тому, що однією з точок зору, обраних для розкриття ідеї роману, вона вибрала дитячу, як абсолютно рівну з іншими. Ця точка зору особлива тим, що саме світобачення Мік ще не зіпсоване трагедіями життя, з якими зіштовхнулись майже всі інші герої твору, вона, чи не єдина в романі, не має роздратування, ненависті до людей. Світ постає перед Мік повний несправедливості і розчарувань, але до останніх сторінок роману, поки вона ще не втратила дитинства, героїня сповнена надії.

Через три роки після книги Маккаллерс виходить інший роман, в якому не тільки головним героєм, а й оповідачем є дванадцятирічний хлопчик. Це роман Ерскіна Колдуелла «Хлопчик із Джорджії», який вийшов в 1943 році. Маленький герой роману Вільям живе в глухому провінційному містечку з батьками Моррісом і Марією Страуп, а також негром-невільником Хенсоном Брауном. Сюжет побудований на тому, що Вільям описує різні комічні ситуації, які трапились з його батьком, невдахою і фантазером, який постійно залучає малого до своїх витівок. Проте ці витівки для батька - це справжнє життя, серйозні життєві ситуації, в яких Морріс поводить, як дивак, але це не заважає йому знущатись над слугою, зраджувати жінку, витратити останні гроші на свої забаганки. Хлопчик сприймає дивакуватість батька як щось належне, він не дивується його вигадкам, а навпаки із задоволенням спостерігає за ними, адже не розуміє всієї трагічності того, що відбувається в нього перед очима. А саме трагізм лежить в основі цих веселих, гумористичних оповідань, з яких складається твір.

Найсумнішим є те, що Вільям описує все, що відбувається з ним, без найменшого осуду чи критики. Він є тією світлою і природною частинкою твору, тим єдиним чистим і незіпсованим персонажем, який не вміє ще відчувати ненависті. Вільям не здатний побачити фальш і брехню, яка панує навколо.

Інше важливе питання, яке автор піднімає в романі і глибоко розкриває його завдяки правдивості дитячого сприйняття, - це питання жорстокого ставлення до чорношкірих. Цю проблему не міг оминути жоден письменник, який поставив собі за мету зобразити звичаї американського Півдня. В Марка Твена це питання було одним з ключових, Маккаллерс дуже реалістично показала жорстокість у ставленні до негрів, Колдуелл, своєю чергою, зобразив у романі типового негра-невільника, не дуже освіченого, доброго і щирого. Як і в Твена, Хенсом Браун - найкращий друг маленького героя.

В 1948 році вийшов роман Вільяма Фолкнера «Осквернитель праху». Сам автор висловився про свій роман так: «Це непогане дослідження про те, як шістнадцятирічний підліток за одну ніч стає чоловіком»[1].

Це роман в якому автор висвітлює явище расизму і обирає для цього шістнадцятирічного підлітка - Чіка Маллісона. Завдяки Чіку і його чорношкірому товаришу Аліку Сендеру, а також старій жінці в романі торжествує справедливість. Завдяки двом хлопчикам знаходять справжнього вбивцю. Так само, як і Твен, Фолкнер викриває жорстокість білих стосовно чорношкірих і теж обирає головними героєм підлітка для розкриття конфлікту.

Цей роман має багато спільного з «Убити пересмішника» Харпер Лі. Слова Стівена в «Осквернителях праху» можуть однаковою мірою охарактеризувати як роман Фолкнера, так і роман Лі, в яких головною темою є расова нерівність.

В 1951 році виходить лірична повість Трумена Капоте «Лугова арфа». Цей твір сповнений ліризму вже з перших сторінок, коли автор описує красу природи, наділяє її вмінням зберігати в собі пам'ять минулих років: «Вона бринить під вітром, наче арфа, що співає людськими голосами і, коли вірити легенді, знає історію всіх людей, які будь-коли жили на світі» [2].

Головним героєм твору є одинадцятирічний Колін Фенвік, якого в кінці твору ми бачимо вже шістнадцятирічним підлітком. Герой повісті стає одним з центральних учасників подій, які відбуваються на протязі декількох осінніх днів. Оповідь ведеться від імені Колліна, від першої особи. Таким чином марктовенівська традиція знайшла своє продовження в цьому романі.

Події в романі розгортаються раптово і несподівано. Декілька жителів містечка, дуже різних, на перший погляд, людей, які жили звичайним буденним життям, раптом оселяються в лісі на старому дереві. Такий вчинок властивий дітям, але аж ніяк не дорослим людям. Але в цьому вчинку закладений надзвичайно глибокий зміст. Перебування героїв на дереві символізує «втечу» від суспільства, протистояння йому і незгоду з його правилами і нормами, які придушують людську особистість. Цим твір навіть ближчий до «Пригод Тома Соєра» ніж до «Гекльбері Фінна». Хоча обидва твори Марка Твена мають безперечний вплив на написання цього роману.

Можна сказати, що, слідуючи традиції Твена, Капоте обрав одним з героїв твору дитину, але по мірі розкриття образів інших героїв виявляється, що всі «мешканці дерева» по-своєму діти, і ця дитячість є центром існування того маленького суспільства, яке герої створили собі на дереві.

Образ дитинства в романі - зовсім інший ніж у Твена. Дитячі образи Капоте пройняті меланхолією, постійно повторюється мотив давно минулого дитинства. Цим роман на пряму пов'язаний з твором Р. Бредбері «Кульбабове вино», цілковито присвяченим пам'яті дитинства. Мотив єдності з природою також об'єднує Капоте не тільки з Бредбері, але й з Твеном. І навіть спільний образ плота, який символізує так званий «острівець» свободи і незалежності (а в Твена ще й расової рівності!) проходить через весь твір.

В 1951 році світ побачив роман, згодом перекладений на всі європейські і деякі неєвропейські мови, який, за словами автора, він писав протягом десяти років - це роман «Над прірвою у житті» Дж. Д. Селінджера.

Цей твір - це роман-монолог, сповідь підлітка, який розповідає про досить важкий період свого життя. Оповідь ведеться від імені Холдена Колфілда - головного героя. Холден - син багатого нью-йоркського юриста. Він навчається в одному з платних коледжів штату Пенсільванія, з якого буде виключений після Різдва. Оповідь починається з подій, які відбулись за тиждень до його виключення. Холден, усвідомлюючи те, що він більше не буде продовжувати навчання, вирішує повернутись додому раніше. Все, що відбувається з героєм під час подорожі додому - описане ним з надзвичайною реалістичністю, яка досягається оповіддю від першої особи.

Центральною темою твору є тема відчуження людини. Селінджер викриває фальшивий світ, за допомогою героя-підлітка, відвертого і щирого, сповненого зневаги до того дорослого світу, від якого так хоче відгородитись, але не знає як. Перед героєм постає галерея фальшивих представників суспільства, які підсилюють почуття відчуженості героя.

Завдяки своїй загостреній чутливості, максималістському ставленню до речей, притаманному підліткам, Холден бачить наскрізь всі вади суспільства, вони для нього настільки очевидні, що він відмовляється стати повноцінним членом такого суспільства, а обирає втечу від нього в свій внутрішній ілюзорний світ, який він створює сам. Це відчуження зумовлене соціальними чинниками, самою суспільною системою, а не

особистістю героя. Холден є такий, яким його зробило оточення, але завдяки своїй дитячій щирості і духовній чистоті він протиставляє себе цьому оточенню.

Знову простежується думка, яку знаходимо у Марка Твена. Це думка про те, що в цьому світі лише діти залишаються людьми. Невипадково найсокровеніша фантазія хлопця - це поле, серед якого граються діти, а він (Холден) намагається врятувати їх від падіння в прірву. Ця прірва символізує доросле життя. А поле - це дитинство, в якому герой бачить порятунок від лицемірства і фальшу дорослого світу.

Роман Селінджера напряду пов'язаний з романом Твена. Є багато спільного в героя «Над прірвою у житті» з Геком Фінном. Обидва хлопчики проходять шлях саморозкриття. Гек робить це через моральний конфлікт із собою, Холден - в боротьбі проти навколишньої аморальності. Боротьба кожного з них - це пошук себе в світі, утвердження своєї індивідуальності. ГекФінн в боротьбі між загальноновизнаною мораллю і своєю свідомістю обирає друге і тим самим приймає рішення, яке доводить, що він - вольова людина, боротьба Холдена - це теж боротьба між лицемірним суспільством і особистістю героя яка протестує проти цього суспільства. Таким чином і Гек, і Холден стають вигнанцями. Але є також і глибока відмінність цих двох безперечно близьких образів. Холден Колфілд - син ХХ століття. Його поведінка більш розкута, і конфлікт не обмежується суперечністю з навколишнім світом.

Схожість героїв Селінджера і Твена полягає ще в тому, що і ГекФінн і Холден Колфілд намагаються стати повноцінними членами суспільства, але суспільство не приймає їх, воно відштовхує чистоту і наївність душ обох героїв і тим самим викликає протест. Кожен з них по-своєму намагається відгородитись від лицемірного і несправедливого суспільства. Таким чином, втеча стає центром життєвих ліній героїв. Набагато трагічнішим є випадок Холдена, якому просто нікуди втікати. Протягом всього твору його втеча залишається безрезультатною. Всюди його оточує фальш і розчарування. Він набагато самотніший за Гека, в якого був справжній друг. Для Холдена таким другом є сестра, але вона з'являється лише в кінці роману. В Гека були ріка, ліс, - природа стала його притулком. Холден же свого притулку не знайшов. Його мрія про життєве поле і дітей навколо так і залишилась лише фантазією. ХХ століття не лишило людині можливості єднання, найменшої близькості з природою. Холдена чекає лише місто, холодне і самотнє, переповнене людьми, ніхто з яких не зміг стати близьким йому.

Герой роману Селінджера опинився на межі між дитинством і дорослим життям. Він звинувачував себе за прикидання, брехню, але до самого кінця в ньому жила дитина, яку він так не хотів втрачати і яку так хотів назавжди зберегти у Фібі. «I felt so damn happy all of a sudden, the way old Phoebe kept going around and around. I was damn near bawling, Kelt so damn happy, if you want to know the truth. I don't know why. It was just that she looked so damn nice, the way she kept going around and around, in her blue coat and all. God, I wish you could have been there» [3].

В 1957 році вийшов один з найпоетичніших творів, присвячених темі дитинства, - «Кульбабове вино» Рея Бредбері. Це твір, в якому автор не піднімає глибоких соціальних проблем, не розкриває серйозних конфліктів сучасності, не ставить питань расової несправедливості, він просто оспівує дитинство, яке вважав найкращим і найсвітлішим періодом в житті кожної людини. Цей роман наповнений спогадами, відчуттями і асоціаціями. Письменник по-своєму показав світ очима дитини - радісним і світлим, сповненим сонячних променів, мрій і сподівань. Він не вкладав, як його попередники, в уста дитини викривального ставлення до тих чи інших життєвих явищ. Діти у Бредбері - це мрійники, їхнє життя сповнене романтики і пригод. Тому цей роман можна порівняти з «Пригодами Тома Соєра». Головний герой роману Дуглас Сполдінг, як і Том Соєр - надзвичайно життєрадісний, мрійливий хлопчик.

Центральним символом роману є пляшечки, в яких ніби-то зберігаються літні

спогади героїв, це «пляшечки-фотографії» окремих пережитих моментів, в них для Дугласа зафіксована якась частинка теплих сонячних літніх днів. І вона, вважає хлопчик, буде зігрівати його зимовими холодними вечорами. Насправді ці пляшечки символізують дитячі спогади героїв.

В 1960 році виходить роман Харпер Лі «Убити пересмішника». Цей роман став ще одним з творів визначних авторів (Твен, Фолкнер, Колдуелл), присвячених американському Півдню і проблемам, характерним для нього, зокрема проблемі расизму.

«Убити пересмішника - це «історія чистої і простої любові», за визначенням самої Харпер Лі [4]. Це розповідь про три роки з життя маленького американського містечка Мейкомба, штат Алабама, про те, як маленькі герої твору дорослішають, а отже пізнають жорстокий світ, в якому їм доведеться жити.

Головна героїня роману Скаут Фінч - дочка адвоката, який веде справу чорношкірого Тома Робінсона. Всі події в романі розгортаються на очах в Скаут, яка по-своєму оцінює події і навіть відіграє в них важливу роль. Центральна тема роману - расизм в Америці. Сама назва твору містить в собі приховану метафору: «Mockingbirds don't do one thing but make music for us to enjoy. They don't eat up people's gardens, don't nest in corncribs, they don't do one thing but sing their hearts out for us. That's why it's a sin to kill a mockingbird»[4]. Сама героїня, спостерігаючи за судовим процесом, побачивши всю несправедливість суспільства в якому живе, підлість і продажність свідків та обвинувачення, доходить висновку, що вона ніколи не «вб'є пересмішника», тобто ніколи не стане расистом. Для розкриття цієї ідеї Х. Лі обрала дитину як представника «наївної свідомості», яка ще тільки формується і робить свої природні, ніким не нав'язані висновки, виражає своє власне ставлення, і саме це дитяче ставлення є в романі найлюдянішим.

Судовий процес закінчується трагічно. Том Робінсон намагається втекти, але його наздоганяють і вбивають. Цим письменниця підкреслила думку про те, що расизм в країні панує дотепер, незважаючи на те, що були прийняті закони проти расизму.

Як і в «Пригодах Гекльбері Фінна», і в романі «Над прірвою у житті» оповідь тут ведеться живою розмовною мовою підлітка. Сама дівчинка, а також її брат Джим і їх товариш Діл (змальований з друга дитинства Лі Трумена Капоте) створюють картину світлого, безмарного дитинства. Вони показані письменницею, як те найкраще, що є в суспільстві. Вони єдині позбавлені ненависті і зневаги до чорношкірих. Їх ігри і невимушені розмови створюють зовсім інший світ в романі, світ паралельний судовій залі, в якій панують закони дорослого світу. Закони, які призвели до смерті невинної людини. Мова Скаут - невимушена і дитяча, але в її судження авторка вклала зовсім не дитячий зміст. Саме її бачення подій змушує читача задуматись над тим, за якими законами розвивається цей світ: за законами поділу на білих, які панують в суспільстві, та чорних, які підкорюються білим. Це питання завжди було болючим для американської літератури. Не дивно, що Лі, розкривши цю тему так глибоко і реалістично, отримала таке визнання.

Діти в романі є моральним центром справедливості, вони не керуються упередженнями і аморальними законами. Вони, як Гек Фінн, Вільям Страуп, Чік Маллісон та інші маленькі герої американських романів ХХ ст., слухають голосу свого серця.

Висновки. Підводячи підсумок, слід зазначити, що новаторство Твена в літературі США виявилось настільки плідним для творчості інших письменників, послідовників Твена, що перетворилось на традицію, яка простежується в творах таких

визначних письменників як Карсон Маккаллерс, Ерскін Колдуелл, Вільям Фолкнер, Трумен Капоте, Джером Девід Селінджер, Рей Бредбері та Харпер Лі.

Аналіз даної теми був обмежений матеріалами лише американської літератури, однак розкриття досліджуваної теми можна розширити, звертаючись до інших національних літератур, що дасть змогу дійти важливих висновків на рівні світової літератури.

Література

1. Фолкнер В. Осквернитель праха. - Тула: Приок. кн. изд-во, 1988.
2. Truman Capote. The Grass Harp, http://lib.gornet.ru/inproz/capote/grass_engl.txt
3. Селінджер Дж. Над пропастью во ржи. - М.: Эксмо, 2004.
4. Harper Lee. To Kill a Mockingbird, http://lib.gornet.ru/inproz/lee/mockingbird_engl.txt
5. Зверев А. Мир Марка Твена. Очерк жизни и творчества. - М.: Наука, 1977.
6. Зверев О. Проза Трумена Капоте // Капоте Т. Лугова арфа. - К.: Дніпро, 1977. - С. 5—13.
7. Левидова И. Движение романа [К. Маккаллерс. Сердце - одинокий охотник] // Вопросы литературы. - 1986. - №3. - С. 241—243.
8. Ромм А.С. Марк Твен и его книги о детях. - Л., 1958.
9. Финкелстайн С. Экзистенциализм в американской литературе. - М.: 1967. - С. 230—259
10. Яценко В. Эрскин Колдуэлл. Очерк творчества. - Иркутск: Восточно-сибирское изд-во, 1967.
11. Бредбері Р. Вино из одуванчиков. - С-Пб.: Азбука-классика, 2003.
12. Ли Х. Убить пересмешника. - С-Пб.: Азбука-классика, 2003.
13. Маккаллерс К. Сердце - одинокий охотник. - М.: Молодая гвардия, 1969.